

Kutatási terv
Deme Andrea

**Az implicit nyelvi attitűd két nem normatív fonológiai folyamatban,
a résztvevő beszédhangok koartikulációs jellemzőinek tükrében**

1. A kutatás célja és tárgya

Tervezett kutatásom célja kettős: két egymáshoz lazábban kapcsolódó, ugyanakkor mégis egymásra épülő területet érint. Az első év célja (az első részterület) egy, a nyelvi attitűd vizsgálatának parametrizálását célzó teszt kidolgozása. A második és harmadik évben pedig két beszédhang fonológiailag irreguláris viselkedését tervezem vizsgálni szociolingvisztikai aspektusból, ez képezi a második altémát.

1.1. A szociolingvisztikai szakirodalom hagyományosan olyan független változókat vesz fel az adatközlők „háttérének” leképezése céljából, mely a demográfiai adataikat, szocioökonómiai státuszukat próbálja meghatározni (vö. Kontra 2003, Váradi 2003). A nyelvi viselkedés és vélekedés vizsgálatához tehát e dimenziók mentén szokás csoportokat képezni, míg magáról a konkrét viselkedésről és vélekedésről a teszt feladatiban (az egyes konkrét jelenségekkel kapcsolatban) adnak számot az adatközlők (vö. Labov 1984).

A szociolingvisztika egy részterülete a nyelvi attitűd kutatása, mely során alapvetően a beszélő/hallgató a nyelvi megnyilatkozásokhoz, illetve az azokkal asszociált használói csoportokhoz kötődő képzeiteinek feltérképezése a cél (bár e kutatások kérdésfeltevései és megközelítésmódjai igen szerteágazóak, mely sokszínűségbe például Preston 2003-as összefoglaló munkája ad betekintést). Azonban – ahogy arra Mády (2012) új szemléletű kutatása is felhívja a figyelmet – a módszer újraértelmezésével lehetőségünk nyílna a nyelviattitűd-kutatás eredményeit az egyes jelenségekkel kapcsolatos vélekedések vizsgálatán túl, a szociolingvisztika gyakorlatilag bármely más területén is alkalmazni – az adatközlők leírásában használt új dimenzióként. Mády metodológiája azon a javaslaton alapszik, hogy az attitűd mentén felállítható kategóriákkal a beszélők leírásának új paraméterét adja meg, azaz a nyelvhez, nyelvi változáshoz való viszonyt (az eddigiektől jelentősen eltérő módon) a *független változók* közé emeli. Ehhez a már korábban bevezetett *innovatív* és *konzervatív* nyelvhasználók (l. pl. Milroy–Milroy 1985) fogalmait használja, mely az újabb keletű és régebb óta létező nyelvi változatok preferenciája szerint osztja két részre az adatközlők csoportját: az innovatív nyelvhasználókat értelemszerűen az egyes változók variánsainak újabb, míg a konzervatívokat a régebbi vagy presztízsfelműködésük előnyben részesítése jellemzi. A módszer azt feltételezi, hogy találhatóak olyan nyelvi változatok, melyek megítélése a két csoporton belül nagyjából megegyezik, de a csoportok között eltér, így a dimenzió felállítására szolgáló teszt bizonyos értelemben sztenderdizálható is.

A tesztváltozók kiválasztása, a teszt módszertanának és felépítésének kidolgozása azonban alapos kutatómunkát igényel, míg az új eszközök (mint például a szemmozgáskövető) lehetőségeinek kitapasztalása e módszertani keretben szintén időigényes. Fontosnak tartom továbbá az eredmények és a tesztfeladatok kísérletes ellenőrzését is, mindebből pedig az következik, hogy kutatásom teljes első évét szükséges lesz a teszt kidolgozására szánnom.

1.2. A fonológia és a fonológiai szabályok a nyelvi hangsorok építésének elveit összegzik (Siptár 2003). Ezek a szabályok azonban önmagukban (a nyelvhasználóról való tudás vagy a beszédhangképzés fiziológiai elemzésének beépítése nélkül) sokszor nehezen tudnak elszámolni az olyan „anomáliákkal”, mint például egyes szabályok konzekvens és nagyszámú, ám elviekben téves alkalmazása (például a vélt pótlónyúlás korrigálása és az /l/ betoldása a *csónak* szó ejtésekor), vagy a hangtani szempontból első ránézésre nem gazdaságos formák létrehozása

(ilyen a /d/ betoldása a *pénz* szó ejtésekor), melyeknek köszönhetően akár új nyelvi változatok is keletkezhetnek. Ezekben az esetekben kaphat kiemelt szerepet a szociofonetika, mely a beszédhangsorok tényleges (artikulációs és akusztikai) megvalósulását a beszéd társadalmi beágyazottságában vizsgálja (vö. pl. Gósy 2004). Kutatásom második részében két olyan hangszintű jelenséggel tervezek foglalkozni, melyekről azt feltételezem, hogy irreguláris viselkedésük, illetve változataik használatának megoszlása fonetikai megvalósulásuk jellegzetességeinek és szociolingvisztikai okoknak köszönhető. Az egyik kérdés az /l/ hang fonológiai viselkedése (különös tekintettel részvételére a nem normatív zöngésségi hasonulásban), a másik pedig az /n/ nazális mássalhangzó megjelenése a VnC hangkapcsolatban (elsősorban az [nz]–[ndz], azaz az alapalak és a hangbetoldással járó ejtészváltozat használatának rétegzettsége szempontjából).

Hipotézisem szerint mindkét jelenség esetében egyfajta hiperkorrekciós (vö. Ohala 1981, Mitring 2005), illetve hiperartikulációs (vö. Ács–Siptár 1994) törekvéstről van szó, mely (már természetéből fakadóan is) rendelkezik szociolingvisztikai vonatkozásokkal, ugyanis szociológiailag meghatározott (a hiperkorrekciót alapvetően az alacsonyabb szocioökonómiai státuszú csoportok alkalmazzák), és magában hordozza a nyelvi változás lehetőségét. Ezekben a vizsgálatokban a kutatás első fázisában kidolgozott teszt alkalmazását is tervezem, az eredmények elemzésében pedig az újonnan bevezetett paramétertől (azaz a nyelvvaltozással kapcsolatos attitűd változójától) a változatok használatában megfigyelhető rétegzettség pontosabb megértését remélem.

2. A kutatás jelentősége

Az első időszakban kialakítani kívánt teszt újdonsága (és fontossága), mint az már a bevezetőből is kiderült, abban rejlik, hogy egy új, a nyelvi vélekedést parametrizálni hivatott független változót vezet be a hagyományosan az adatközlők leírására használt demográfiai adatok közé. Az első cél, az ennek a paraméternek a felvételéhez szükséges teszt kidolgozása tehát gyakorlatilag módszertani újítást jelent. Ennek segítségével remélhetőleg könnyebben meghatározható lesz az, hogy az egyes nyelvi változók egy éppen zajló *nyelvi változás* részei-e, avagy „pusztán” szociálisan jelölt (azaz szociológiailag, antropológiailag vagy szocioökonómiaileg meghatározott csoportokhoz köthető használatú) *ingadozó ejtészváltozatok*. Fontosnak tartom kiemelni továbbá azt is, hogy mivel a nyelvi attitűdvizsgálatokban Magyarországon a számos lehetséges kérdésfelvetés közül korábban elsősorban az egyes nyelvi kódokhoz (a dialektusokhoz vagy egyes rétegnyelvekhez) kapcsolódó sztereotípiákat vizsgálták (l. pl. Kontra 1997, Sándor et al. 1998, Okamoto 2002, Lakatos 2009), ezért a nyelvi változással szembeni attitűd kérdésének felvetése már önmagában is nyitást jelent a hazánkban kevésbé kutatott területek felé (erre pl. Mády 2012, Mády–Rác 2013).

A második cél, a két fonémához kapcsolódó, látszólag irreguláris fonológiai viselkedés, illetve a nyelvi gazdaságosságnak ellentmondani látszó ejtészváltozatok elemzése pedig a hazai *szociofonetika* fokozatosan bővülő tárgykörű, ám még mindig igen frissnek mondható tudományterületének eredményeihez kíván hozzájárulni – ezáltal is alátámasztva és megerősítve a fonetika, a szociológia és a fonológia együttműködésének indokoltságát.

3. A kutatás részterületei és ezek előzményei

3.1. Az attitűdteszt

A nemzetközi szakirodalom attitűdvizsgálatai alapvetően kétfélek. Az egyik típusba az (ön)reflexív metanyelvi közlések elemzése tartozik (prototipikus példája ennek Labov 1984 „self-report” módszere), melynek lényege, hogy az adatközlő saját nyelvhasználatáról, illetve a kérdéses nyelvvaltozatról (és annak beszélőiről) szolgáltat *direkt* információkat, azaz nyíltan formál véleményt. Ezek tehát a nyelvhasználó *explicit attitűdjét* mutatják. Az ember azonban alapvetően elfogadó, azaz „szociálisan kívánatos” személy benyomását kívánja tenni, így sokszor a szerinte elvárt választ adja ítéletformálást megkívánó kérdésekre (tehát nem a valós véleményét képviseli). Ezen túlmenően pedig az is igaz, hogy a saját nyelvhasználatáról szóló információi sem pontosak, így ezeket sem lehet objektív adatként kezelni (inkább csak a számára kívánatos beszéd jellemzőit, így a beszélő explicit normáit tükrözik). Az explicit attitűd ilyen-

fórmán problematikus voltának köszönhetően mára már számos olyan módszert kifejlesztettek, melyek a nem tudatosuló vélekedés, tehát az *implicit attitűd* mérésére alkalmasak, és ezeket már a nyelvi attitűd kutatásában is haszonnal alkalmazzák. Ilyenek a komplexebb implicit asszociációs tesztek (IAT, l. Greenwald et al. 1998), melyekben a kísérleti személyeknek vagy gombnyomással kell reagálniuk a prezentált stimulusokra (Czellar–Fazio 2008), vagy pusztán a szemmozgásuk követéséből nyerhető adatokból következtetnek a kutatók az asszociációk erősségére (pl. Koops et al 2008), illetve az egyszerűbb, a beszélő személyről szóló véleményalkotásba burkolt (pl. Sándor et al. 1998, Pantos 2010), vagy nyelvhelyességi ítéleteknek álcázott (pl. Mády 2012) véleményelicitációs kísérletek is.

Az IAT módszer alapja, hogy a kérdéses jelenségeket (*target*) közvetett módon asszociációs viszonyba hozza a „kellemes” és „kellemetlen” érzetekkel (*concept*), mégpedig olyan közvetítő (például fogalomjelölő) stimulusok segítségével (*attribute*), melyhez egyértelműen társul az érzetek valamelyike (pl. *halál, öröm*). A teszt többlépcsős, a különböző fázisokban a céljelenségeket mindkét érzettel asszociálni kell, azonban mindezt rejtett módon, az attribútumok segítségével. A kiértékelés során a kutató a reakcióidőket hasonlítja össze, melyek annak a mértékét adják meg, hogy mekkora erőfeszítést jelentett az adatközlő számára az adott céljelenség és az egyes attribútumok összekapcsolása. A feltételezés ugyanis az, hogy a már korábban létezett asszociációs kapcsolat aktiválása könnyebb, tehát rövidebb idő alatt végbemegy, ha tehát egy jelenséget elutasítunk, könnyebben tudjuk azzal az attribútummal azonosítani, amihez a kellemetlenség érzete társul. A nyelvhelyességi ítéleteket kérő tesztek során az adatközlők a kérdéses jelenségeket tartalmazó stimulusokat látják/hallják, de nem az azokhoz kapcsolódó tetszésről, hanem azok *nyelvi helyességről* kell vélekedniük. A beszélő személyt érintő véleményalkotás során pedig az adott nyelvhasználatot/nyelvi változót használó *beszélő személyének* megítélése a feladat. Látható tehát, hogy az utóbbi feladatok segítségével – rejtetten – szintén az adott nyelvvaltozattal vagy nyelvi változóval kapcsolatos attitűdről nyerhetünk információt.

Az első időszakban kidolgozandó attitűdtesztben alapvetően az implicit vélekedést felfedő eljárásokkal kívánok dolgozni, és a felsorolt technikák mindegyikével kísérleteket tervezek.

Mindkét kutatási szakaszban húsz 18 év körüli és húsz 50 évnél idősebb, a budapesti szenterd nyelvvaltozatot beszélő személlyel tervezek vizsgálatokat (a nemek szempontjából is kiegyenlített megoszlásban). A beszélők szocioökonómiai státuszának parametrizálásához a Kontra (2003) reprezentatív kutatásában és a BUSZI-ban (Váradi 2003) javasolt minden fontosabb demográfiai adatot felveszek, továbbá (a felnőttek esetében) bevezetem a *képzett v. tudatos beszélő beszélő/nem képzett v. nem tudatos beszélő* globálisabb kategóriákat is. E kategóriákat elsősorban a foglalkozás jellege alapján állítom fel, de rákérdezek olyan további, hobbiszintű tevékenységekre is, melyek szintén befolyásolhatják a beszédtudatosság mértékét: az első csoportba a beszédhangjukat napi szinten, vagy nagy gyakorisággal, esetleg munkaeszközként használók kerülnek (tanár, színész, bemondó stb.), míg a másodikba az ennél kisebb képzettséggel rendelkezők. A változó bevezetésének oka, hogy azt feltételezem, hogy a beszédtudatosság és beszédkontroll mértéke összefüggésben áll a hiperkorrekt vagy túlartikulált alakok megjelenésével.

3.2. Az /l/ és /n/ fonémák (és koartikulációs sajátosságaik)

3.2.1. Az /l/ fonológiai viselkedésének szakirodalma más irregularitást mutató hangokkal szemben meglehetősen csekély (például a kettős természetű /v/-ről mind fonológiai, mind akusztikai-fonetikai alapú elemzéseket is olvashatunk, l. pl. Siptár 2003 vagy Bárkányi–Kiss 2010 tanulmányait), és ezen írások zömében is főként csak az /l/ törlésével (Siptár 1994, Rácz et al. 2012) vagy palatalizációjával (Ács–Siptár 1994) foglalkoznak, illetve megemlítik, de nem vizsgálják részletesen gyakori vokalizálódását. Arról a mindennapi megfigyeléseink alapján feltűnő jelenségről azonban nem olvashatunk, mely szerint bizonyos esetekben előfordulhat, hogy az /l/ fonéma kivételt képezve a zöngésségi hasonulás szabályai alól (és csak az obstruensekre jellemző módon) zöngésíti az előtte álló /k/ hangot (különösen a *bicikli* és *hőmérséklet, mérséklődik* szavakban). Ez azonban nem történik meg minden alkalommal, minden beszélő ejtésében – így kérdés, hogy előfordulásának van-e valamilyen szociális motiváltsága.

A zöngésségi hasonulás kiterjesztése az /l/ hangra több lehetséges okra is visszavezethető. Az egyik ilyen, hogy a zöngétlen felpattanó zárhangok és az /l/ találkozása fonetikailag igen kedve-

zótlen helyzet¹, és az ebben leginkább érintett, azaz a legnagyobb VOT-val² rendelkező hang veláris képzése miatt pedig éppen a /k/ (Hoole 1999). Mindez azt jelenti, hogy a /k/ kapcsolatban az /l/ nagyon gyakran zöngétlenedik – sokkal gyakrabban, mint az előrébb képzett felpattanók esetében. Ha tehát a beszélő fontosnak tartja, hogy ne „veszítse el” az /l/ egyik képzésjegyet, alkalmazhat olyan „túlkorrigáló” (vagy fortizációs) gesztusokat, melyek a zöngé korábbi megindítását segítik – ilyen lehet például a megelőző hang zöngésítése is. Elképzelhető azonban az is, hogy a hiperkorrekció szinte prototipikus eseteként egyszerű analógiás kiterjesztésről, szabálytúláltalánosításról van szó, azaz arról, hogy olyan esetben, alkalmazunk egy fonológiai szabályt, ahol egyébként nem lenne alkalmazandó.

A kérdés vizsgálatában az adott jelenséghez kapcsolódó közvetlen attitűd mérésén túl a produkció és a percepció vizsgálatára és ezek összefüggéseire is elemzéseket tervezek. Markó és munkatársai (2009) bemutatták, hogy a zöngességi hasonulás fonetikai megvalósulása a magyarban fokozati jellegű, felvetődik tehát a kérdés, milyen módon kapcsolódnak ebbe a mintázatba az irreguláris esetek (pl. az /l/ indukálta hasonulás esetében). Ezen kívül az is érdekes lehet, hogy van-e összefüggés a jelenség percepció elfogadása és használati preferenciája, valamint az elfogadás és a /k/ kapcsolatban a beszélő produkciójában mérhető VOT értékek között – és mindez hogyan függ össze a szocioökonómiai státusszal és a nyelvi attitűddel.

3.2.2. A VnC hangkapcsolat a magyar fonológiai szabályok szerint többféleképpen is realizálódhat: 1. az /n/ képzéshelye tekintetében hasonulhat a C-hez; 2. folytonos képzésű C előtt (kódában) azonban el is tűnhet, pótlónyúlást és a V nazalizálódását hagyva maga után, 3. törlődhet hátrahagyott nazalizáció nélkül is, míg 4. folytonos képzésű zengőhangok előtti előfordulásakor teljesen hasonulhat a követő C-hez, avagy 5. akár változatlanul is kiejthető (Siptár 2003). Egy hatodik, a fonológiai leírásban csak érintőlegesen említett (mert szórványjelenségnek tartott és pusztán „artikulációs lustaságra” visszavezetett) jelenség egy felpattanó zárhang (a /d/) betoldása az /nz/ kapcsolatban a *pénz*, *linzer* típusú szavakban (l. pl. Siptár 1994, 2003). Gósy és munkatársai (2010), illetve Gósy és Vágó (2012) fonetikai alapú vizsgálatában rámutatott, hogy az /n/ fonológiai viselkedése a VnC hangkapcsolatban viszonylag nagy részben fonetikai szükségszerűség, ugyanis a folytonos képzésű és felpattanó mássalhangzók előtti /n/ törlésére vonatkozó eltérő szabályokat a mássalhangzók eltérő artikulációs sajátosságai is alátámasztják.

Az /dz/-s ejtészváltozatról Abaffy 1975-ben azt állapította meg, terjedőben van, ehhez képest Elekfi a hangkapcsolódások ejtési szabályszerűségeit taglaló művében 1992-ben „népiesnek”, „parasztosnak”, így a köznyelvben kerülendőnek (1999:19) titulálta, és „helyes” formának az /n/ kiesésével és pótlónyúlással járó vokálishangszókat jelölte meg. (Megjegyzendő, hogy Elekfi kiemeli az *übermensch* szót mint a felpattanó beiktatásának tiltása alól kivételt képezőt, ugyanis – mint írja – a [t] a szó „eredeti” ejtésében is megjelenik.) Kontra és Borbély 2010-ben 50-ből 12 alkalommal adatolták a [dz]-s ejtést hangos felolvasásban. Bodó (2012) Abaffy és a Kontra–Borbély szerzőpáros megállapítását alapul véve felveti, hogy szociológiai paraméterek mentén változó használatú jelenségről van szó, majd egy rövid kutatással meg is alapozza azt a feltételezését, hogy az [nz]–[ndz] változatok használatában nemek szerinti megoszlás mutatkozik. Bár Bodó állítása feltehetőleg további vizsgálatokat igényel, így is rávilágít arra a fontos problematikára, amit VnC-re vonatkozó nem kötelező fonológiai szabályok érvényesítése jelent. Ahogy ugyanis arra Váradí (2003) is felhívja a figyelmet, az egyes fakultatív fonológiai szabályok használata összefüggést mutat szociolingvisztikai változókkal, például a társadalmi helyzettel.

Hipotézisem szerint a VnC kapcsolat megvalósítását (bizonyos mértékben) szociológiai rétegzettség jellemzi. Elsősorban azt feltételezem, hogy a [d] betoldása az [nz] hangkapcsolatba nem

¹ A zár képzése során ugyanis a szájüregben megemelkedő nyomás hatására még a zár feloldása után is csak viszonylag lassan tud fellépni a zöngéinduláshoz szükséges szupraglottális nyomáscsökkenés, ami a zöngéinduláshoz szükséges (a zöngéindulás folyamatainak részletes összefoglalásáért l. pl. Grácz 2012 összefoglaló munkáját)

² „Voice onset time”: zöngékezdési idő, a zár-felpattanástól a modális zöngé megindulásáig eltelt idő.

véletlenszerű, hanem szándékos hangbetoldás (epentézis) eredménye, melynek célja, hogy a $C_{\text{folytonos}}$ környezetet $C_{\text{felpattanó}}$ környezetre cserélve lehetetlenné tegye az /n/ törlését (hiszen az a fonológiai szabályok szerint a felpattanók és affrikáták előtt nem lehetséges, l. pl. Siptár 2003). Véleményem szerint ugyanis az /n/ törléséhez (bizonyos körülmények között és bizonyos társadalmi csoportok megítélésben) negatív értékítélet kapcsolódhat, tehát a hangbetoldással elvégzett túlartikuláció segítségével a beszélők a stigmatizált formát kívánják elkerülni. Ezen túlmenően egy második feltételezést, az [ndz] hiperkorrekcióként való interpretációját is meg kívánom vizsgálni. Markó és munkatársai (2009) megfigyelték, hogy a zöngésségi hasonulás során előfordul a /ts/ nem normatív zöngésítése: [d̥z] helyett [z]-ként való realizálása például a *harcban* szó esetében. Amennyiben ez a jelenség nem szórványos előfordulású, feltételezhető, hogy („artikulációs lustaságként” megbélyegezve) egyes beszélői csoportok számára (az /n/ törléséhez hasonlóan) negatív érték kapcsolódást hordozhat. Ennélfogva azokat az eseteket, ahol az egyébként fonológiailag szabályosan megjelenő [z]-t [d̥z]-ként valósítják meg a beszélők, túlkorrigálás eredményének is tarthatjuk.

Kérdés, hogy mi jellemzi a VnC kapcsolatok megvalósulási formáinak gyakoriságát, a változatok megítélését, hogy milyen paraméterek fogják össze a használók (és/vagy preferálók) csoportjait, de az is, hogy beszélhetünk-e bármelyik ejtészváltozat terjedéséről vagy visszaszorulásáról. További kérdés a [dz]-s változatot ejtők/preferálók megítélése a /d/ $VnzC$ hangsorbeli megjelenésével kapcsolatban (pl. *pénzt*, *pénztár*), ahol az [nzt]~[ndzt] mássalhangzótorlódás kialakulása elviekben még inkább megkövetelné a hangzótörlést. A kérdések vizsgálatára a produkciót és a percepciót elemző feladatokat is tervezek.

A jelenségek produkcióját és megjelenését az észlelésben mindkét altémában mondatvisszamondással, (különböző tempójú) felolvasással, spontán (de pl. térképmódszer vagy mondatkiegészítés segítségével irányított, tehát elicitált) beszéddel, továbbá hallgatás utáni hibajavítási feladatokkal, nyelvhelyességi ítéletek elicitálásával fogom vizsgálni, az egyes fonetikai kérdésekre pedig (pl. a VOT vagy a zöngésségi hasonulás mértékének megállapítására) akusztikai méréseket tervezek.

4. A kutatás várható eredményei

A kutatás első várható eredménye egy nyelvspecifikus implicitattitúd-teszt, melynek segítségével a nyelvi változás és nyelvi változók használatának behatóbb vizsgálatát kívánom elősegíteni.

Az /l/ és /n/ fonológiai viselkedésével kapcsolatban a produkciós és percepciók tesztek alapján azt várom, hogy megállapítható lesz a beszélők olyan köre, mely preferálja, illetve elutasítja az egyes ejtészváltozatokat, és e csoportok a felvett paraméterekkel látható összefüggéseik mentén jól meghatározhatóak lesznek, tehát hipotézisemet, miszerint ezeknek a hiperartikulációt, illetve hiperkorrekciót sejtető jelenségeknek a használatában szociális vonatkozások fedezhetőek fel, igazolni tudom.

Az egyes változók megítélésben kapott implicit tetszési ítéletek értelmezésével kapcsolatban megfogalmazható, hogy amennyiben összefüggést mutatnak az életkorral és/vagy az attitúddal, úgy feltehető, hogy esetükben nemcsak ingadozó használatú nyelvi változóról, hanem akár nyelvi változásról is szó lehet, míg a biológiai nemekkel való összefüggés esetén felmerül a biológiai és társadalmi nem megkülönböztetésének esetleges szükségessége, így a kérdés alaposabb (genderszemléletű) vizsgálata is indokolttá válik.

Irodalom

- E. Abaffy E. 1975. Egy mai magyar hangváltozásról. *Magyar Nyelvőr* 99. 170–174.
- Ács P.–Siptár P. 1994. Túl a gondozott beszéden. In Kiefer F. (szerk.) *Strukturális magyar nyelvtan 2. Fonológia*. Budapest: Akadémiai. 550–578.
- Bárkányi Zs.–Kiss Z. 2010. A phonetically-based approach to the phonology of v: A case-study from Hungarian and Slovak. In: Fuchs S.–Toda M.–Zygis M. (szerk.) *Turbulent Sounds: An Interdisciplinary Guide*. Berlin: Mouton de Gruyter. 103–142.
- Bodó Cs. 2012. A dzsender-paradoxon és magyar szociolingvisztikai recepciója. *TNTeF*, Vol 2. No.2. 93–112.

- Czellar, S.–Fazio R. H. 2008. *Detecting attitude change with the implicit association test*. Les Cahiers de Recherche No. 888. Paris: HEC.
- Elekfi L. 1992. *A magyar hangkapcsolódások fonetikai és fonológiai szabályai*. Linguistica. Ser. A Studia et dissertationes 10. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Gósy M. 2004. *Fonetika, a beszéd tudománya*. Budapest: Osiris.
- Gósy M.–Beke A.–Vágó R. 2010. Anticipatory coarticulation in Hungarian VnC sentences. *Acta Linguistica Hungarica* Vol 57, No. 2–3. 189–209.
- Gósy, M.–Vágó, R. 2012. A case of grounded compensatory lengthening in Hungarian. *CUNY Phonology Forum: Conference on the Segment*. New York, Január 11–13, 2012.
Elérhető: <http://www.cunyphonologyforum.net/SEGPAPERS/Vago.pdf>
- Grácsi, T. E. 2012. *Zörejhangok akusztikai fonetikai vizsgálata a zöngésségi oppozíció függvényében*. Budapest: Doktori értekezés.
- Greenwald, A. G.–McGhee, D. E.,–Schwartz, J. L. K. 1998. Measuring individual differences in implicit cognition: the implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology* 74, 1464–1480.
- Hoole, P. 1999. Laryngeal coarticulation. Section A: Coarticulatory investigations of the devoicing gesture. In Hardcastle, W. J.–Hewlett, N. (szerk.), *Coarticulation: Theory, Data and Techniques*. Cambridge: Cambridge University Press. 105–121.
- Kontra M. 1997. Hol beszélnek legszebben és legcsúnyábban magyarul? *Magyar Nyelv* 93. 224–232.
- Kontra M. (szerk.) 2003. *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Budapest: Osiris.
- Kontra M.–Borbély A. 2010. *A Budapesti Szociolingvisztikai interjú (BUSZI-2) egydimenziós tesztadatai*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Koops, C.–Gentry, E.–Pantos, A. 2008. The effect of perceived speaker age in the perception of PIN and PEN vowels in Houston, Texas. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*. Vol. 14, No. 2. 91–101.
- Labov, W. 1984. Field methods of the project on linguistic change and variation. In Baugh, J.–Sherzer, J. (szerk.) *Language in Use: Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs: Prentice Hall. 28–53.
- Lakatos K. 2009. Kárpátaljai magyar iskolások vélekedése környezetük anyanyelvhasználatáról. *Magyar Nyelvjárások* 47. 171–179.
- Mády, K. 2012. How can a conservative language user be identified? – an approach via implicit and explicit language attitude (előadás). *2nd Workshop on Sound Change*. Kloster Seeon, Bavaria, Germany, 2012. május 2–4. Elérhető: <http://www.phonetik.uni-muenchen.de/institut/veranstaltungen/soundchange/abstracts/mady.pdf>
- Mády K.–Rácz P. 2013. Attitude as a dimension of sound change (poszter). *Phonetics and Phonology in Ibero – Lisbon*. Elérhető: <http://ww3.fl.ul.pt/laboratoriofonetica/papi2013/files/posters/poster128.html>
- Markó A.–Grácsi T. E.–Bóna J. 2009. Zöngésségi hasonulás a spontán beszédben és a felolvasásban: (esettanulmányok). In Gósy Mária (szerk.) *Beszéd kutatás*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 5–27.
- Milroy, J.–Milroy, L. 1985. Linguistic change, social network and speaker innovation. *Journal of Linguistics*, Vol. 21, No. 2. 339–384.
- Mitring É. 2005. *A kvalitatív hiperkorrekció*. Szeged: Doktori értekezés.
- Ohala, J. J. 1981. The listener as a source of sound change. In Masek, C. S.–Hendrick, R. A.–Miller, M. F. (szerk.) *Papers from the Parasession on Language and Behavior*. Chicago: Chicago Ling. Soc. 178–203.
- Okamoto, M. 2002. Magyar anyanyelvű gimnazisták viszonya nyelvjárásukhoz és a köznyelvhez. *Magyar Nyelv*, 342–354.
- Pantos, A. J. 2010. *Measuring implicit and explicit attitudes toward foreign-accented speech*. Houston, Texas: Doktori értekezés.
- Preston, D. R. 2003. Language with an Attitude. In: Chambers, J. K.–Trudgill, P.–Schilling-Estes, N. (szerk.) *Handbook of Language Variation and Change*. Oxford: Blackwell. 40–66.
- Rácz P.–Sós-kuthy M.–Szeredi D. 2012. A phonetic study of l-deletion in Hungarian. *LabPhon 13*. Stuttgart, Germany, 2012. július 27–29. Elérhető: https://files.nyu.edu/ds3041/public/labphon_poster_final.pdf
- Sándor K.–Juliet L.–Pléh Cs. 1998. Egy magyarországi "ügynökvizsgálat" tanulságai. A nyelvváltozatok hatása a személypercepcióra. *Valóság* Vol. 41, No. 8. 29–40.
- Siptár P. 1994. A mássalhangzók. In Kiefer F. (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan II. Fonológia*. Budapest: Akadémiai. 183–272.
- Siptár P. 2003. Hangtan. In É. Kiss K.–Kiefer F.–Siptár P. (szerk.) *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris. 285–384.
- Váradai T. 2003. A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú. In Kiefer F.–Siptár P. (szerk.). *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai. 339–359.